

TR21 DÜZEY 2 BÖLGESİ'NDE MEDİKAL TURİZM: TRAKYA KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ*

MEDICAL TOURISM IN TR21 NUTS II REGION:
THE CASE OF TRAKYA DEVELOPMENT AGENCY

Gamze İNAN SARICA ¹
ORCID: 0000-0001-5510-7268

Emel GÖNENÇ GÜLER ²
ORCID: 0000-0002-3214-0206

Öz

Bu çalışmanın amacı, Trakya Kalkınma Ajansı tarafından TR21 Düzey 2 Bölgesi'nde yürütülen faaliyetlerin medikal turizmin gelişimine etkisini belirlemektir. Bu kapsamda, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum çalışması ile bütüncül tek durum deseni kullanılmış; Trakya Bölgesi Sağlık Turizmi Strateji Raporu, Trakya Kalkınma Ajansının 2017-2023 yılı faaliyet raporları ile aynı yıllara ait kalkınma ajansları genel faaliyet raporları incelenmiştir. Araştırma bulguları, sağlık turizminin farklı bölgelerde kalkınma ajansları tarafından çeşitli faaliyet ve projeler aracılığıyla desteklendiğini ortaya koymuştur. Araştırmanın ana konusunu oluşturan Trakya Kalkınma Ajansının ise 2017 yılından itibaren tüm paydaşları kapsayacak şekilde bütüncül ve hedef odaklı çalışmalar yürüterek medikal turizm sektörünün bölgede önemli ölçüde gelişmesine katkı sağladığı tespit edilmiştir. Trakya Kalkınma Ajansı tarafından medikal turizm alanında faaliyet gösteren sağlık tesisleri ve aracı kuruluşlara stratejik bir bakış açısıyla sunulan eğitim, tanıtım, pazarlama ve danışmanlık destekleriyle birlikte yürütülen iş birliği ve koordinasyon faaliyetlerinin, 2017-2023 yılları arasında başvuru yapan yabancı hasta sayılarında artışa ve bölgede sektörün gelişimine kayda değer oranda katkı sunduğu değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma, Trakya Kalkınma Ajansı, Sağlık Turizmi, Medikal Turizm

Abstract

The aim of this study is to assess the impact of the activities carried out by the Trakya Development Agency on the development of medical tourism in the TR21 NUTS II Region. In this context, a holistic single case design, one of the qualitative research methods was employed. The analysis included the Thrace Region Health Tourism Strategy Report, the annual reports of the Trakya Development Agency for the years 2017-2023, and the general activity reports of the development agencies for the same period. The findings revealed that health tourism has been supported in various regions through numerous activities and projects implemented by development agencies. Specifically, Trakya Development Agency has played a significant role in the development of the medical tourism sector in the region by conducting comprehensive and goal-oriented initiatives involving all stakeholders since 2017. The Trakya Development Agency's strategic approach including training, promotion, marketing, and consultancy services provided to healthcare facilities and intermediary organizations, as well as its cooperation and coordination efforts, has contributed significantly to the increase in the number of foreign patients and the overall development of the sector in the region between 2017-2023.

Keywords: Regional Development, Trakya Development Agency, Health Tourism, Medical Tourism

* Bu çalışma birinci yazarın "Medikal Turizmin Gelişimine Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Etkisi: Trakya Kalkınma Ajansı Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

1 Uzman, Trakya Kalkınma Ajansı, ginansarica@trakyaka.org.tr / Sorumlu Yazar-Corresponding Author

2 Prof. Dr., Trakya Üniversitesi, emelgguler@trakya.edu.tr

Giriş

Ekonomik gelişme ve istihdama sağladığı katkı nedeniyle birçok ülkenin yatırım yaptığı ve farklı araçlarla desteklediği turizm sektörü, küresel ekonomide önemli bir güç olarak konumlanmakta ve ülkeler arasında rekabete yol açmaktadır (Bal vd., 2016). Ülkeler, bu rekabetten avantaj sağlamak ve turizmden elde edilen geliri artırmak amacıyla yürütecekleri çalışmaları değişen turist beklentileri doğrultusunda planlamaktadır (Dalkıran ve Sarıca, 2020).

Türkiye, 1980'li yıllarda başladığı turizm yatırımlarıyla dünya turizminin dikkat çeken oyuncularından biri haline gelmiştir (TÜSİAD, 2019a: 4). Dünya Turizm Örgütü'nün 2023 yılı istatistiklerine göre 55 milyon turisti ağırlayan Türkiye, küresel sıralamada en çok ziyaret edilen 5'inci ülke; 49,5 milyon Amerikan doları turizm geliri ile de 6'ncı ülke olarak yer almıştır (UN Tourism, 2024a).

Turizm, temelde ödemeler dengesi ve istihdama katkısı nedeniyle Türkiye için öncelikli sektörlerden biri olarak kabul edilmektedir (Yapar Saçık vd., 2019). Türkiye, turistlerin beklenti ve tercihleri doğrultusunda alternatif turizm ürünlerini geliştirip, katma değerli hizmet sunumu ile rekabet üstünlüğü yakalamayı amaçlamaktadır. 2024-2028 dönemini kapsayan On İkinci Kalkınma Planı'nda, değişen tüketici eğilimleri ve teknolojik gelişmeler dikkate alınarak turizmde ürün çeşitlendirmesi yoluyla gelir getirici etkisi yüksek alanlara odaklanılacağına işaret edilmektedir (SBB, 2023: 109-110).

Türkiye ile benzer şekilde diğer ülkeler ve destinasyonlar da turizm pazarından aldıkları payı artırmak amacıyla daha yüksek gelir getirisi sağlayan turizm alanlarına yönelmektedir. Beladi ve diğerleri (2019) sağlık turizminin bu kapsamda dünyada ve Türkiye'de önemi giderek artan bir turizm çeşidi haline geldiğini belirtmektedir. Sarantopoulos ve Demetris'e (2015) göre, dünyada medikal turizmin sağladığı ekonomik katkıların tespitinde verilere erişim açısından sorunlar olsa da sağlık turistlerinin

harcamalarına ilişkin araştırmalar bu noktada önemli sonuçlar içermektedir. Singapur'da yürütülen bir araştırma sonucuna göre, sağlık turistlerinin diğer turistlere kıyasla 3 kat daha fazla harcama yaptığı; Malezya'da yapılan başka bir çalışmada ise sağlık turistlerinin diğer gruplardan 12 kat daha fazla harcama yaptığı tespit edilmiştir (Sarantopoulos ve Demetris, 2015).

Türkiye genelinde T.C. Sağlık Bakanlığı, T.C. Ticaret Bakanlığı ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı öncülüğünde yürütülen sağlık turizmini geliştirme çalışmaları, Trakya Kalkınma Ajansı'nın çalışma programlarında da bulunmaktadır (TRAKYAKA, 2018: 30; TRAKYAKA, 2019: 39-40; TRAKYAKA, 2020a: 54-56; TRAKYAKA, 2022: 28-32; TRAKYAKA, 2024a: 33-37; STB, 2023: 126-216).

Turizm, farklı sektörlerle etkileşimi, sağladığı ekonomik ve sosyokültürel faydalarla bölgesel kalkınma açısından önemli sektörler arasında yer almaktadır (Kavaklı ve Karakaş, 2022). Benzer şekilde, bir "hizmet ihracatı" olarak da ifade edilen sağlık turizmi (Yılmaz ve Yılmaz, 2022; Yorulmaz ve Aydoğdu, 2024: 147) bölgesel kalkınma açısından büyük önem taşıyan alternatif turizm çeşitlerinden biridir. Alanyazında, bölgesel düzeyde sağlık turizmini ve bu alanda kalkınma ajanslarının rolü ile etkisini ele alan sınırlı sayıda çalışma olup, medikal turizm konusunda Trakya Kalkınma Ajansı tarafından 2017-2021 yılları arasında TR21 Düzey 2 Bölgesi³ özelinde yürütülen faaliyetlerin analiz edildiği bir çalışma bulunmaktadır (İnan Sarıca, 2022: 60).

Trakya Kalkınma Ajansı'nın 2017-2023 yılları arasındaki uygulamalarına odaklanan bu araştırma kapsamında ise Kalkınma Ajansı koordinasyonunda yürütülen planlama, tanıtım ve pazarlama çalışmalarının bölgede medikal turizm sektörünün gelişmesine olan katkısının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sağlık turizmi ve medikal turizmin kapsamı ele alınmış; dünyada, Türkiye'de ve TR21 Düzey 2

3 Metinde; Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli illerinden oluşan İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) TR21 Düzey 2 Bölgesi için ilgili kalkınma ajansı'nın adına uygun olarak Trakya Bölgesi ifadesinin kullanımı tercih edilmiştir.

Bölgesi'nde medikal turizmin durumu incelenmiştir. İkinci bölümde, kalkınma ajansları tarafından yürütülen sağlık turizmini geliştirme çalışmalarıyla birlikte Trakya Kalkınma Ajansının medikal turizm konusundaki çalışmaları ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde yöntem ve kısıtlara; dördüncü bölümde ise araştırmanın bulgularına yer verilmiştir. Çalışmanın beşinci ve son bölümünde ise Trakya Kalkınma Ajansının bölgede medikal turizmin geliştirilmesi amacıyla yürüttüğü çalışmaların çıktıları değerlendirilmiştir.

1. Sağlık Turizmi

Sağlık turizmi, hem sağlık hem de turizm sektörlerinin birleşiminden oluşan bir alandır (Hofer vd., 2012). Bu nedenle, öncelikle sağlık ve turizm kavramlarının tanımlarına yer verilmesi faydalı olacaktır.

Sağlık; “tıbbi bir perspektiften ele alınan ve bireyin fiziksel ve zihinsel durumunu tanımlayan bir kavramdır” (Kuru, 2024). Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) 1948'de yayımladığı tüzüğe göre yalnızca hastalık veya engelin bulunmaması değil, bireyin “fiziksel, sosyal ve ruhsal” olarak “tam bir iyilik hali” içinde olması şeklinde tanımlanan sağlık, “bireylerin en temel haklarından biri olarak kabul edilmektedir” (Bulut ve Şengül, 2019). Başka bir tanımda ise sağlık kavramı; “bireylerin hayata katılabilme becerileri” şeklinde ifade edilmektedir (Karaca ve Akın, 2024: 167).

Turizm; bireylerin kişisel, ticari ya da profesyonel amaçlarla ikamet ettikleri yerlerden farklı bir yere seyahat etmeleri ve bu süreçte gerçekleştirdikleri sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetleri kapsayan bir olgudur (UN Tourism, 2024b). Hunziker ve Krapf'a göre turizm; bireylerin belirli bir süreliğine yaşadıkları yerden başka bir yere seyahat etmeleri ve bu süre zarfında gelir elde etmeye yönelik bir faaliyetle uğraşmamaları durumunda gerçekleşen tüm ilişkilidir (Kadioğlu, 2021: 8-9). Başka bir tanıma göre turizm; sanayileşmenin ve kent

yaşamının artmasıyla birlikte bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlıklarını “iyileştirme ve zenginleştirme ihtiyacını karşılayan sosyal, kültürel ve beşeri hizmet boyutları” olan faaliyetlerdir (Yardan vd., 2014). Bu bağlamda Aydın'a (2009) göre en genel anlamıyla “turizm, kişilerin yaşadıkları yerden başka bir yere seyahatleri” olarak ele alındığında, “sağlık amacıyla yapılan seyahatler de turizmle ilişkilendirilebilir”.

Sağlık turizmi; sağlık ve turizm sektörlerinin kesişim noktasıdır. Bu kapsamda, sağlık ve turizm sektörü arasındaki bağ; “turistin sağlığı, turizm sağlığı ve sağlık turizmi” olmak üzere üç başlıkta incelenebilir (Dalkıran, 2017). Turistin sağlığı; turistlerin seyahatleri sırasında ani bir sağlık hizmetine ihtiyaç duyması durumunu ifade etmektedir (SB, 2011: 6). Turizm sağlığı; çevrenin temizliği ve sağlığı, çalışanların sağlık durumu, toplumun sağlık yapısı, ziyaretçilerin sağlığı gibi önemli faktörleri içeren bir destinasyonun turizm faaliyetlerinden kaynaklanan etkilerini bütüncül bir şekilde değerlendiren bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Tengilimoğlu vd., 2001; Budakkıran ve Mercan, 2023). Diğer bir ifadeye göre turizm sağlığı; “turistin konakladığı ve gezdiği çevrenin sağlığını ve sağlıklı bir ortam olmasını; turistin çevreye, çevrenin turiste sağlık açısından etkisini” kapsar (SB, 2011: 6). Ross'a (2001) göre sağlık turizmi “bireylerin tedavi amacıyla yaşadıkları yerden başka bir bölgeye seyahat etmeleri” anlamına gelir. Başka bir tanıma göre sağlık turizmi; “medikal turizm, termal turizm [kaplıca ve Salus Per Aquam⁴ (SPA)-wellness turizmi] ve yaşlı bakım hizmetlerini içeren bir turizm çeşididir” (KTB, 2021).

Alanyazında, sağlık turizminin farklı tanımları bulunmaktadır. Bazı çalışmalarda sağlık turizmi; “SPA-wellness ve medikal turizmi” içeren geniş bir kavram olarak ele alınmaktadır (Cook, 2008; Smith ve Puczko, 2008: 3; Loh Chung-Ping, 2014; ETC ve UNWTO, 2018: 2). Smith ve Puczko (2015) ise, sağlık turizminin bazı çalışmalarda medikal turizmle eş anlamlı olarak kullanıldığını belirtmektedir. Carrera ve Bridges (2006) sağlık turizmini; “bireylerin koruyucu ve tedavi edici hizmetler ile rehabilitasyon

4 Salus Per Aquam, “su ile gelen iyilik/sağlık” anlamına gelmektedir.

hizmetlerinden faydalanmak amacıyla başka ülkelere yaptıkları planlı seyahatler” olarak tanımlanmaktadır. Bu araştırma kapsamında sağlık turizmi; medikal turizm, termal turizm, ileri yaş ve engelli turizmini içeren kapsayıcı bir terim olarak kabul edilmiştir.

1.1. Sağlık Turizminin Çeşitleri

Sağlık turizminin farklı çeşitleri mevcut olup bu çalışmada, sunulan hizmetlere göre termal turizm, ileri yaş ve engelli turizmi olarak gruplandırılmış; çalışmanın ana konusu olan medikal turizm ayrı başlık altında incelenmiştir.

Termal turizm; 20°C üzerinde sıcaklığa sahip ve çeşitli mineraller içeren termal suların kullanımı yoluyla, bireylerin sağlığına olumlu etkiler sağlayacak şekilde uzman kontrolü altında “fizik tedavi, rehabilitasyon, egzersiz, psikoterapi ve diyet” gibi uygulamalarla yapılan, genellikle rehabilitasyona yönelik sağlık hizmetlerini içeren bir turizm çeşidi olarak tanımlanmaktadır (Dalkıran, 2017). En genel anlamıyla sağlığın korunması ya da tedavi amacıyla termal sulardan yararlanma olarak tanımlanan termal turizm, Buran’a (2024: 12) göre “kişilerin yaşadıkları yerden başka bir yere, termal turizm hizmeti veren tesislere ve kaplıcalara yaptıkları seyahatlerdir”.

Literatürde “üçüncü yaş turizmi”, “yaşlı turizmi”, “yaşlı bakım turizmi” olarak da adlandırılan (Aydemir ve Kılıç, 2017), “ileri yaş turizmi”; 60 yaş üzeri kişilerin bakım, tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerini içeren bir sağlık turizmi çeşididir (Dalkıran, 2017). Bu turizm çeşidi, “sadece yaşlılıkla ilgili hastalıklar ve bakım hizmetlerini değil, aynı zamanda bireylerin aktif yaşlanma süreçlerine yönelik hizmet ve faaliyetleri” de kapsamaktadır (Karaca vd., 2022).

Günümüzde 65 yaşın üzerinde yaklaşık 761 milyon kişi olup tıp teknolojisindeki gelişmeler sayesinde yaşam süresinin uzamasıyla 2050’ye kadar bu sayının 1,6 milyara ulaşması beklenmektedir (Köroğlu, 2024). Yaşlı nüfusun artışı, ülkeler için sağlık hizmetleri, sosyal ve güvenlik hizmetleri ve ekonomik kalkınma açısından zorluklar yaratmaktadır (Dağ, 2024: 22). Yaşlı nüfusun artışıyla birlikte üretimde yer alan nüfusun oransal olarak azalması hem

ülkelerin ekonomilerine yük getirmekte hem de bu yaş grubundaki bireylerin bazı kronik rahatsızlıklar yaşaması sağlık sistemi açısından sorun teşkil etmektedir (Dağ, 2024: 24). Sağlık hizmetlerinin yüksek maliyetli olduğu gelişmiş ülkeler, artan sağlık harcamalarına çözüm olarak nitelikli sağlık hizmetinin sunulduğu ülkelerle iş birliği yaparak bu maliyetleri düşürmeye çalışmaktadır (SATURK, 2021: 6). Bu noktada gelişmiş ülkelerdeki yaşlılar, gelişmekte olan ülkelere; sağlık altyapısı güçlü, hem tedavi hem de sosyal faaliyetler açısından nitelikli tesislerde kaliteli hizmet sunabilenler için önemli bir hedef grup olarak değerlendirilebilir. Yaşam sürelerinin uzamasıyla birlikte bu grubun yurtdışındaki medikal tedavi hizmetlerine yönelik talepleri ve seyahat motivasyonları artmaktadır (Coşkun, 2023). Bu durum, seyahat ve tedavi ihtiyaçlarını birleştiren destinasyon arayışlarını artırmakta ve ileri yaş turizmi pazarını oluşturmaktadır (Dianeosis, 2021).

Avrupa ülkelerinde yaşlı bakım turizmi ve ileri yaş turizmi, aktif yaşlanmayı desteklemek ve yaşlanmanın yol açabileceği olası sorunları hafifletmek amacıyla giderek daha önemli hale gelmektedir. Bu alanda öne çıkan ülkeler arasında İspanya, Bulgaristan, Polonya, Letonya ve Hırvatistan bulunmaktadır. İspanya, 2009 yılında “Avrupa İleri Yaş Turizmi” programını başlatmış ve 55 yaş üzeri kişilerin, ekim ve mayıs ayları arasında İspanya’nın farklı bölgelerinde ağırlandığını hedeflemiştir. Bulgaristan’ın Burgas şehrindeki Pomorie Gölü ise termal turizm ve banyo tedavisi açısından değerlendirilen bir merkez olup yaşlı ve engelli bireyler için rehabilitasyon hizmetleri sunulmaktadır (TÜSİAD, 2019b: 51-52).

Sağlık turizmi kapsamında değerlendirilen engelli turizmi, engelli bireylerin engellilik durumlarını azaltmak, ortadan kaldırmak veya topluma kazandırılmalarını sağlamak amacıyla koruyucu, iyileştirici ve rehabilite edici sağlık hizmetlerinin sunulduğu bir turizm çeşidi olarak tanımlanmaktadır (Bozca vd., 2017). Yaşlı ve engelli bireyler açısından, sağlık hizmetlerinde çeşitlilik gösteren; yüksek teknoloji cihazların kullanıldığı; kolay ulaşılabilen ve aynı zamanda alternatif turizm ürünlerinin yer aldığı destinasyonlar ilgi çekmektedir (Özkan, 2019). Bu kapsamda, Türkiye’de de ileri yaş ve engelli

turizminin sağlık turizmi çatısında ele alındığı; yaşlı bakım ve rehabilitasyon hizmetlerine odaklanıldığı belirtilmektedir (Özkan, 2019). Yaşlı ve engelli turistler için tasarlanan tesislerde uzman kişiler tarafından sunulan hizmetler ileri yaş ve engelli turizmi kapsamında değerlendirilmektedir. Kronik rahatsızlıkları olan, başkalarının bakım ve yardımına ihtiyaç duyan bireylerin sosyal tesislerde tedavi edilmesi bu turizm çeşidi içinde ele alınmaktadır (Eryer, 2024). Bu tesislerde tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri birlikte karşılanmaktadır (Karaca ve Akın, 2024). Bu turist grubuna özel olarak tasarlanan tesislerde tıbbi tedavi ve bakım hizmetlerinin yanı sıra sosyal aktiviteler de yer almaktadır (Sulku, 2017).

Sağlık turizmi çeşitlerinden bir diğeri ve bu çalışmanın ana konusunu oluşturan medikal turizm, bireylerin yaşadıkları ülke dışında bir ülkeye seyahat ederek tedavi hizmeti almasını ifade etmektedir. Bu kapsamda medikal turizmde uluslararası turistlere odaklanılmakta ve bireylerin kendi ülkeleri içinde başka bir şehirde sağlık hizmeti almak için yaptıkları seyahatler bu alana dahil edilmemektedir. Yazında da medikal turizme ilişkin çalışmalarda ağırlıklı olarak uluslararası turistlere odaklanıldığı; tedavi amacıyla gerçekleştirilen yurt içi seyahatlerin kapsamını belirlemeye yönelik çalışmaların ise sınırlı olduğu belirtilmektedir (Li vd., 2024).

1.2. Medikal Turizm

Medikal turizm, kişilerin tedavi olmak amacıyla kendi ülkelerinin dışına seyahat etmelerini ifade etmektedir (Reed, 2008; Heung vd., 2010; Zsarnoczky, 2016).

Sağlık amacıyla seyahat, yeni bir olgu olmamakla birlikte tarihsel olarak farklı bir görünüm sergilemiştir. 18'inci yüzyıldan 20'nci yüzyıla kadar, gelişmiş ülkelerdeki varlıklı kişiler, Avrupa ve Amerika'daki sağlık merkezlerinden hizmet almışlardır. Ancak, bu durum 21'inci yüzyılda tersine bir dönüş göstermeye başlamıştır. Modern dünyada meydana gelen gelişmeler, küreselleşme ile iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki ilerlemeler, farklı destinasyonlarda uygun maliyetlerle medikal tedavi hizmetlerine erişimi mümkün kılmıştır. Bu durum, medikal turizmin gelişiminde önemli bir rol

oynamıştır (Çılınoğlu, 2018). Fetscherin ve Stephano (2016) ile Loh Chung-Ping (2014) araştırmalarında, "gelişmiş ülkelerde medikal tedavi ve hastane maliyetlerinin artışının, gelişmekte olan ülkelerde sağlık hizmetlerine yönelik talebi artırdığını; böylece, gelişmiş ülkelerde yaşayan görece daha az varlıklı bireylerin tedavi olmak amacıyla gelişmekte olan ülkelere seyahat etmeye başladığını" belirtmiştir.

Medikal turizmde destinasyonun tercih edilebilirliğini artıran temel faktörlerden biri destinasyonda uygun maliyetlere sağlık hizmeti alınabilmesidir. Ancak bu durum destinasyonun gelişmesi ve tercih edilmesi için yeterli değildir. Uluslararası akreditasyona sahip sağlık tesisleri, kaliteli hizmet sunumu, teknolojinin etkin kullanımı, etkili tanıtım ve pazarlama stratejileri, dil bariyerinin olmaması ve hastaların sağlık çalışanlarıyla kolay iletişim kurabilmesi gibi faktörler de medikal turizm destinasyonunun tercih edilme nedenleri arasında yer almaktadır (Dökme, 2019; Üstün ve Uslu, 2022).

1.2.1. Dünyada Medikal Turizm

Medikal turizm, sağladığı ekonomik katkılar nedeniyle ülkelerin öncelik verdiği ve yatırım yaptığı sektörler arasında yer almaktadır (Gholipour ve Esfandiar, 2024). Bu alanda öne çıkan destinasyonlar önemli gelir elde etmektedir (TRAKYAKA, 2020b: 6). Alanyazına göre, medikal turizmde Hindistan, Tayland, Malezya, Singapur, Güney Kore ve Türkiye gibi ülkeler ilk sıralarda yer almaktadır (Woodman, 2014: 106-107; Cham vd., 2021; GHA, 2023; Büyük ve Akkuş, 2024).

Akbolat ve Deniz (2017), tarihte yoga ve ayurvedik tıp konusunda Hindistan'ın öne çıktığını ve günümüzde de önemli medikal turizm destinasyonlarından biri olduğunu belirtmiştir. Hindistan, sağlık hizmetlerinin uygun maliyetli olması, kaliteli hizmet sunumu, sağlık turistlerine sağlanan seyahat kolaylıkları, kısa bekleme süreleri ve iyi derecede İngilizce konuşabilen uzman hekimlerin varlığı gibi avantajlarıyla dikkat çekmektedir. Bu unsurlar, Hindistan'ı "medikal tedavilerin yanı sıra kozmetik cerrahisi ve wellness alanında" da iddialı bir konuma taşımaktadır (Mishra ve Sharma, 2021).

Tayland; diş, dermatoloji ve estetik branşlarında sağlık turistlerine hizmet veren ülkelerin başında yer almaktadır (Syah vd., 2022). Ülkede sektör çalışanlarının iyi derecede İngilizce bilmesi, Tayland'ın medikal turizmdeki rekabet avantajını artırmaktadır (Harryono, vd., 2006; Dalkıran, 2017).

Malezya, medikal turizm alanında kapsamlı bir strateji geliştirmiş olup, ilgili kurumlar sektörü farklı araçlarla desteklemektedir (Dinçer, vd., 2016; Akbolat ve Deniz, 2017). Bu kapsamda, sağlık turizmi alanında hizmet veren tesislerin uluslararası kuruluşlarca akreditasyonu devlet tarafından teşvik edilmektedir (Yuaner ve Jabar, 2022). Ayrıca bu alanda yatırım yapan firmalara vergi muafiyetleri sağlanmaktadır (Alp, 2021). Güneydoğu Asya'da yer alan ülkeler arasında ilk sırada bulunan Malezya'da, sağlık turistlerine Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) kıyasla yüzde 65 ile yüzde 80 daha düşük maliyetlerde hizmet verilebilmektedir (Kütük, 2020: 26).

Singapur'un da Malezya ile benzer şekilde "sağlık turizmini bir devlet politikası olarak belirlediği, ülkedeki sağlık tesislerinin birçoğunun uluslararası kuruluşlar tarafından akredite edildiği" ve ülkenin bu alanda yılda yaklaşık 3 milyar Amerikan doları gelir elde ettiği belirtilmektedir (Yardan vd., 2014).

Güney Kore, omurga cerrahisi operasyonlarıyla medikal turizmde ön plana çıkmaktadır. Ülkede her yıl 20.000'den fazla omurga cerrahisi operasyonunun yapıldığı bildirilmektedir. Ayrıca, Güney Kore'deki sağlık hizmetlerinin maliyetinin ABD'ye kıyasla yüzde 30 ile yüzde 45 daha düşük olduğu ifade edilmektedir (Medical Tourism, 2021). Bununla birlikte, Güney Kore'deki sigorta anlaşmalarının sağlık turistlerini de kapsamı, ülkenin sağlık turizmi alanında tercih edilmesinin önemli sebeplerinden biri olarak gösterilmektedir (Xu vd., 2021).

1.2.2. Türkiye'de Medikal Turizm

Türkiye coğrafi konumu, ulaşım kolaylığı, doğal zenginlikleri, tarihi ve kültürel mirasıyla birlikte güçlü sağlık altyapısı, yüksek kalitede hizmet sunumu, deneyimli sağlık personeli, sağlık tesislerindeki

kısa bekleme süreleri ve uygun maliyet avantajları sayesinde sağlık turizminde öncü ülkeler arasında yer almaktadır (ORAN, 2020: 7). Türkiye, "kamu ve özel sektör sağlık yatırımlarıyla altyapısını güçlendirmiş olup saç ekimi, genel cerrahi, ortopedi, kadın hastalıkları, göz hastalıkları ve diş hekimliği gibi alanlarda çeşitli ülkelerden gelen sağlık turistlerine hizmet sunmaktadır" (USHAŞ, 2021).

Türkiye'de sağlık turizminin ivme kazanmasıyla birlikte hukuki düzenlemeler de hız kazanmıştır. Sağlık turizminin geliştirilmesi, işleyiş ve süreçlerin takibi gibi konularda ülkedeki güncel mevzuat şu şekildedir (Aydın, 2019: 24, 25):

- 663 sayılı Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşların Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname,
- Sağlık Turizmi ve Turist Sağlığı Kapsamında Sunulacak Sağlık Hizmetleri Hakkında Yönerge,
- Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Mali Sorumluluk,
- Özel Hastaneler Yönetmeliği,
- Kaplıcalar Yönetmeliği,
- 28437 sayılı Diyaliz Merkezleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik,
- Konaklama Tesisleri Bünyesinde Kurulacak Sağlık Tesisleri Konulu Genelge,
- 6322 sayılı Kanun'la Getirilen Sağlık Turizminde Gelir ve Kurumlar Vergisi İndirimi.

Bununla birlikte T.C. Ticaret Bakanlığı tarafından, "5448 sayılı Hizmet İhracatının Tanımlanması, Sınıflandırılması ve Desteklenmesi Hakkında Karar" kapsamında sağlık turizmi alanında faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlara reklam, tanıtım, heyet programları, fuar katılımları, istihdam gibi konularda destekler verilmektedir. Tablo 1'de detayları sunulan desteklerin, bu alanda yatırım yapan sağlık tesisi ve aracı kuruluşların teşvik edilmesi ve ülkenin hizmet ihracatının daha da artırılması açısından önemli olduğu değerlendirilmektedir.

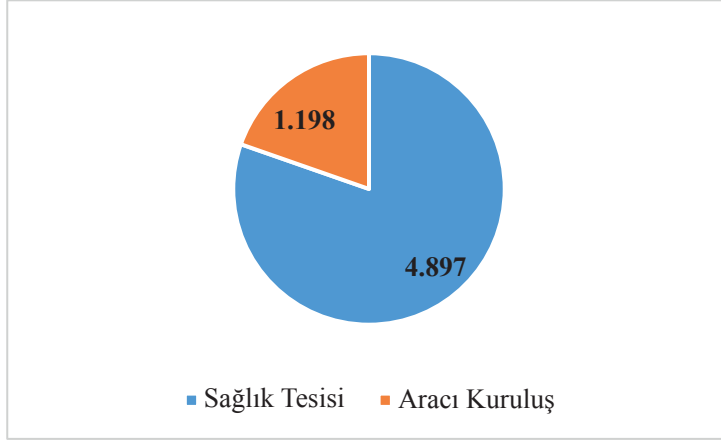
Tablo 1: Sağlık Turizmi Destekleri (Kaynak: TB, 2024)

Destek Unsuru	Faydalanabilecek Kurum	Destek Üst Limitleri (Türk lirası)
Tescil ve Koruma	Yararlanıcı*	1.825.778
Pazara Giriş Belgeleri / Belge Başına	Yararlanıcı	1.825.778
Acente Komisyon (1)	Sağlık Kuruluşu/Aracı Kuruluş	3.651.556
Acente Komisyon (2)	Muayenehane ve Poliklinik	729.096
Acente Komisyon (3)	Diğer sağlık kuruluşları ve konaklama tesisi	3.651.556
Komplikasyon ve Seyahat Sağlık Sigortası	Sağlık Kuruluşu/Aracı Kuruluş	7.304.631
İstihdam (1)	Personel Başına	54.682
İstihdam (2)	Muayenehane ve Poliklinik	1.825.778
İstihdam (3)	Diğer Sağlık Turizmi Yararlanıcıları	7.304.631
Yabancı Dil ve Sağlık Turizmi Eğitimi (1)	Muayenehane ve Poliklinik	729.096
Yabancı Dil ve Sağlık Turizmi Eğitimi (2)	Diğer Sağlık Turizmi Yararlanıcıları	2.920.941
Hasta Yol (1)	Hasta Başına	36.455
Hasta Yol (2)	Muayenehane ve Poliklinik	1.825.778
Hasta Yol (3)	Diğer Sağlık Turizmi Yararlanıcıları	18.262.336
Reklam, Tanıtım ve Pazarlama (Muayenehaneler ve Poliklinikler)	Muayenehane ve Poliklinik	7.304.631
Reklam, Tanıtım ve Pazarlama (Diğer Sağlık Turizmi Yararlanıcıları)	Diğer Sağlık Turizmi Yararlanıcıları	18.262.336
Reklam, Tanıtım ve Pazarlama (İşbirliği Kuruluşu)	İş Birliği Kuruluşu	29.220.041
Birim (1)	Yararlanıcı/İş Birliği Kuruluşu	4.382.171
Birim (2)	Muayenehane ve Poliklinik	1.825.778
Yurt Dışı Etkinlik Katılım	Yararlanıcı/İş Birliği Kuruluşu	912.889
Yurt Dışı Prestijli Etkinlik Katılım	Yararlanıcı/İş Birliği Kuruluşu	1.825.778
Milli Katılım Organizasyonu	İş Birliği Kuruluşu/ Milli Katılım Organizatörleri	4.382.171
Yurt İçi Etkinlik Katılım	Yararlanıcı/ İş Birliği Kuruluşu	912.889
Yurt İçi Tanıtım ve Eğitim	Yararlanıcı	1.825.778
Yurt İçi Tanıtım ve Eğitim	İş Birliği Kuruluşu	3.651.556
Ürün Yerleştirme (1)	Yararlanıcı	3.651.556
Ürün Yerleştirme (2)	İş Birliği Kuruluşu	7.304.631
Sektörel Alım ve Ticaret Heyeti	İş Birliği Kuruluşu	5.478.853
Hizmet Sektörü Rekabet Gücünün Artırılması (HİSER) Projesi (İhtiyaç Analizi, Eğitim, Danışmanlık ve Tanıtım)	İş Birliği Kuruluşu	18.262.336
HİSER Projesi (Sektörel Ticaret ve Alım Heyeti)	İş Birliği Kuruluşu	5.478.853
HİSER Projesi (İstihdam)	İş Birliği Kuruluşu	54.682
Sanal Fuar Organizasyonu	İş Birliği Kuruluşu	2.920.941
Sağlık ve Spor Turizmi Sektörlerinin Geliştirilmesi ve Tanıtılması	Birlik	29.220.041
Yarışma ve Etkinlik	İş Birliği Kuruluşu	7.304.631

* Sağlık turizmi yetki belgesine sahip sağlık kuruluşları ve sağlık turizmi aracı kuruluşlarını ifade eder.

Son yıllarda Türkiye’de sağlık sektöründe kamu yatırımlarının yanı sıra özel sektör yatırımları da artış göstermiştir. Yüksek maliyetlerle uluslararası kalite standartlarında hizmet sunan özel sağlık işletmelerinin bu maliyetleri düşürebilmesi için yurtdışı pazarlara açılması kaçınılmaz hale gelmiştir (İnan Sarıca, 2022: 34). Bu zorunlulukla birlikte, Türkiye’nin potansiyeli

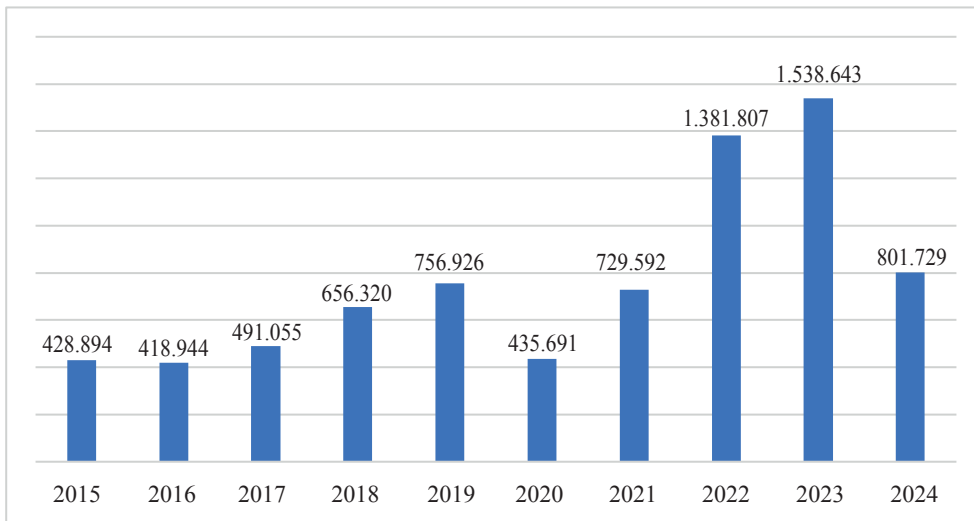
ve sağlık turizminin kalkınmaya sağladığı katkılar da dikkate alındığında hızlı büyüyen bu sektörde faaliyet gösteren sağlık tesisleri ve aracı kuruluşlara T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından “Sağlık Turizmi Yetki Belgesi” alma zorunluluğu getirilmiştir. 2024 yılı Ekim ayı itibarıyla Sağlık Bakanlığının yetki verdiği tesis ve aracı kuruluş sayısı Şekil 1’de gösterilmektedir.

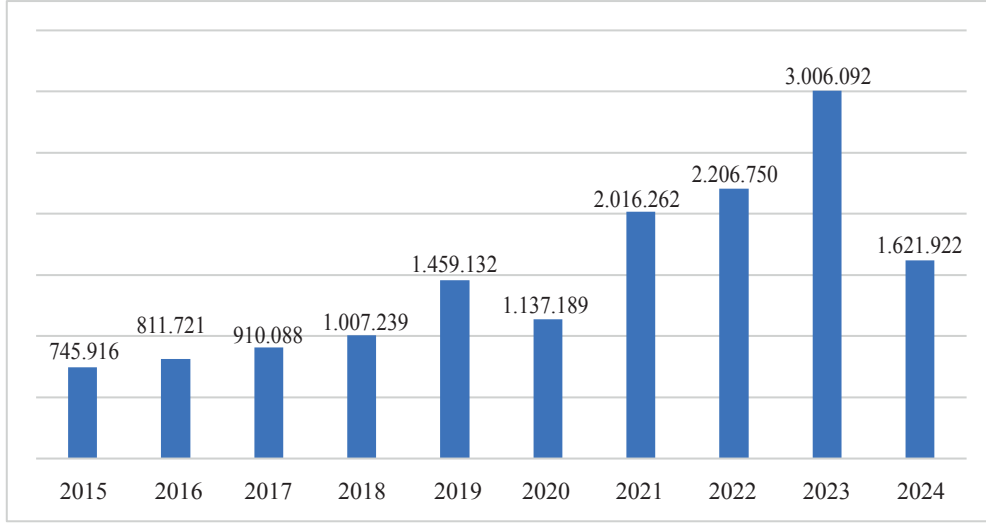
Şekil 1: Sağlık Turizmi Yetki Belgeli Tesis Sayısı
(Kaynak: SB, 2024)

Türkiye, sektördeki paydaş kurum ve kuruluşlarca eşgüdüm halinde yapılan tanıtım ve pazarlama çalışmalarının da etkisiyle sağlık turisti sayısında ve bu alanda elde edilen gelirden bir ivme yakalamıştır. 2024-2028 dönemini kapsayan On İkinci Kalkınma Planı’nda sektörde yakalanan bu ivmenin devamına yönelik olarak bu alanda küresel bir merkez olma hedefine yer verilmiştir (SBB, 2023: 49).

Uluslararası Sağlık Hizmetleri Anonim Şirketinden (USHAŞ) elde edilen veriler, 2017 itibarıyla sağlık turisti sayısının pandemi dönemi dışında düzenli şekilde arttığını göstermektedir. Şekil 2’de 2015-2023 yılları ile 2024 yılı ilk 6 aylık dönemini içeren sağlık turisti sayılarına, Şekil 3’te ise sağlık turizmi gelirlerine yer verilmiştir.

Şekil 2: Türkiye’ye Gelen Sağlık Turisti Sayısı
(Kaynak: USHAŞ, 2024)

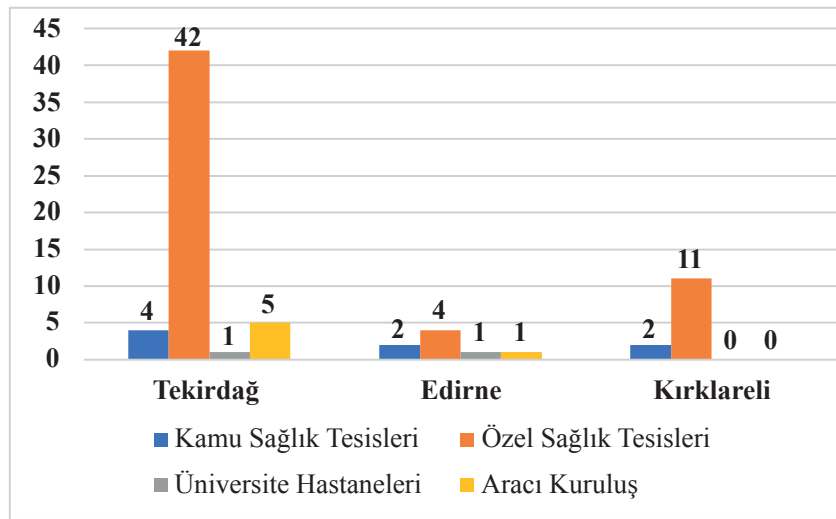

Şekil 3: Sağlık Turizm Gelirleri (bin Amerikan doları)
(Kaynak: USHAŞ, 2024)

1.2.3. TR21 Düzey 2 Bölgesi'nde Medikal Turizm

TR21 Düzey 2 Bölgesi, medikal turizmde önemli bir potansiyele sahiptir. Sağlık altyapısı, uzman hekimler, hızlı ve kaliteli tedavi imkanları ile bulunduğu konum bölgenin sağlık turizmde öne çıkmasını sağlamaktadır. Bölge, bu avantajlarını kullanarak 6 yıldır Türkiye'nin hizmet ihracatına katkı sunmaktadır (TRAKYAKA, 2024b:10).

Trakya Kalkınma Ajansının hazırladığı 2013-2023 yıllarını kapsayan Trakya Turizm Master Planı'nda (TRAKYAKA, 2013: 107), bölgedeki özel sağlık kuruluşlarının, özellikle Çorlu, Çerkezköy ve Lüleburgaz'da yoğunlaştığı; 2017 yılından itibaren sağlık turizmi yetki belgesine sahip tesislerde sağlık turistlerine hizmet verildiği belirtilmektedir. Şekil 4'te Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli illerinde yetki belgeli tesis sayıları yer almaktadır.

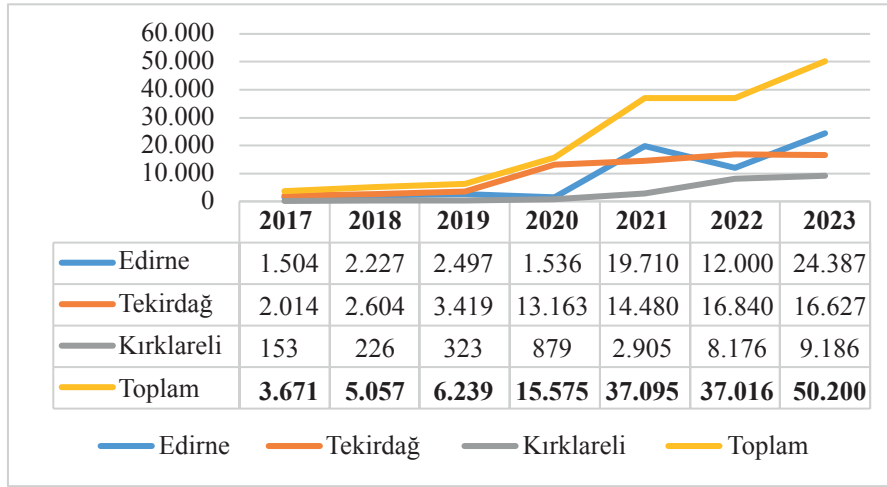

Şekil 4: Sağlık Turizmi Yetki Belgeli Tesis ve Aracı Kuruluşlar
(Kaynak: SB, 2024)

T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından yayımlanan 2024 yılı Ekim ayı verilerine göre bölgede 73 tesis ve aracı kuruluş yetki belgesi almıştır. Belgelerin 52'si Tekirdağ ilinde faaliyet gösteren kamu sağlık tesisleri, özel sağlık tesisleri⁵ ile üniversite hastanesi ve aracı kuruluşlar tarafından alınmıştır.

2017-2023 yıllarını kapsayan yabancı hasta sayıları Şekil 5'te görülmektedir. Bölge il sağlık

müdürlüklerinden edinilen verilere⁶ göre yabancı hasta sayıları 2017 yılından günümüze kadar bölgesel ölçekte kademeli olarak artış göstermektedir. Edirne ilinde sağlık turizmi yetki belgeli tesislerin sayısı görece az olmasına rağmen yabancı hasta sayılarının pandemi süreci ve sonrasında hızla artışa geçtiği görülmektedir. Benzer şekilde Tekirdağ ve Kırklareli illerinde 2020 yılı ile birlikte yabancı hasta sayıları artış eğilimindedir.

Şekil 5: Yabancı Hasta Sayıları

(Kaynak: Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ İl Sağlık Müdürlükleri, 2024)

Trakya Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan Trakya Bölgesi Sağlık Turizmi Strateji Raporu'na (TRAKYAKA, 2020b: 4) göre, bölgeye özellikle Bulgaristan'dan yabancı hastalar gelmektedir. Bölgede; göz, diş tedavileri, obezite cerrahisi, plastik cerrahi ve genel cerrahi öne çıkan sağlık hizmetleri arasındadır. Bölgenin sağlık turizminde öncelikli hedef pazarları Balkan ülkeleri olarak belirlenmiş olmakla birlikte, son yıllarda "özel sağlık tesislerinin yürüttüğü tanıtım ve pazarlama çalışmalarıyla İngiltere, İrlanda ve Maltadan gelen obezite cerrahisi" hastalarında artış gözlemlendiği belirtilmiştir (TRAKYAKA, 2020b: 30).

TR21 Düzey 2 Bölgesi'nin sağlık turizmi potansiyeli, Trakya Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan

raporun yanı sıra farklı akademik çalışmalarda da ele alınmıştır. Keser (2013: 101-103) yüksek lisans tezinde, Tekirdağ'ın sağlık turizmi açısından 2012 yılındaki mevcut durumunu yalnızca kamu hastanelerinde hizmet alan yabancı hasta verilerini inceleyerek ortaya koymuş; ilin sağlık turizmi potansiyeline vurgu yapmıştır. Ayrıca, ilin İstanbul'a ve Avrupa'ya yakınlığının sağlık turizminde bir avantaj olduğunu ve bu avantajın tanıtım ve pazarlama çalışmalarıyla desteklenmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Dalkıran'ın (2017) çalışmasında, TR21 Düzey 2 Bölgesi'nin sağlık turizmi alanındaki mevcut durumu ele alınmış ve bölge için atılması gereken önemli stratejik adımlar belirlenmiştir. Bunlar arasında, ilgili

5 Özel sağlık tesisleri; genel nitelikli hastaneler, tıp merkezleri, ağız ve diş sağlığı poliklinikleri ile muayenehaneleri kapsamaktadır.

6 Trakya Kalkınma Ajansınının 8.07.2024 tarih ve E-28268499-000-248105354 sayılı resmi yazısı ile temin edilen veridir.

paydaşların öncülüğünde mevcut durumun ortaya konması, çatı kuruluş olarak bir iş birliği örgütünün kurulması ve bölgenin sağlık turizmi master planının hazırlanması yer almaktadır.

Aladağ Bayrak (2021: 121) tarafından hazırlanan doktora tezinde, tamamlayıcı ve alternatif tıp uygulamalarının sağlık turizmi kapsamında değerlendirilmesinin bölgenin rekabet gücünü artıracığı belirtilmiştir.

İnan Sarıca'nın (2022: 58) yüksek lisans tezinde, Trakya Kalkınma Ajansı tarafından Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illerinde 2017-2021 dönemini kapsayan medikal turizm odaklı çalışmalar ele alınmış ve TR21 Düzey 2 Bölgesi'nin sağlık turizminde mevcut durumu ortaya konulmuştur.

TR21 Düzey 2 Bölgesi'nin sağlık turizmi potansiyelinin sadece medikal turizmle sınırlı kalmadığı; ileri yaş turizmi (yaşlı bakımı) ve termal turizm için de büyük bir potansiyele sahip olduğu değerlendirilmektedir. 2013-2023 Trakya Bölgesi Turizm Master Planı'nda, Istranca ve Ganos Dağları'nın, temiz hava ve doğal güzellikler sayesinde yaşlı bakımı açısından değerlendirilebileceği vurgulanmıştır (TRAKYAKA, 2013:107).

Bölgedeki termal kaynaklar da turizm açısından önemli bir fırsat sunmaktadır. Tekirdağ'da bir termal otelin faaliyete geçtiği ve bölgede dört farklı termal kaynağın daha tespit edildiği bilinmektedir.

2. Kalkınma Ajansları Tarafından Yürütülen Sağlık Turizmi Çalışmaları

Türkiye'de kalkınma ajanslarının sağlık turizmi alanındaki çalışmalarını belirlemek amacıyla, ajansların 2017-2023 yıllarına ait faaliyet raporları ve Kalkınma Ajansları Genel Faaliyet Raporları incelenmiş, kalkınma ajansları tarafından sağlanan mali destekler kapsam dışı bırakılmıştır. Bu araştırmada, kalkınma ajanslarının "sağlık turizmi", "medikal turizm" ve "termal turizm" gibi alanlarda "tanıtım ve pazarlama", "eğitim" ve "iş birliğini geliştirme" amaçlı çalışmalar yürüttüğü tespit edilmiş olup detaylı bilgi Ek-1'de yer almaktadır. 2017-2023

yılları arasında 20 adet kalkınma ajansı sağlık turizmi alanında tanıtım, eğitim ve iş birliği geliştirme çalışmalarından en az birini gerçekleştirmiştir (STB, 2017: 55-69; STB, 2018: 62-138; STB, 2019: 66-170; STB, 2020: 101-215; STB, 2021: 95-180; STB, 2022: 127-205). 2023 yılında bu alanda çalışma yürüten kalkınma ajansları aşağıda listelenmiştir (STB, 2023: 126-216):

- Ankara Kalkınma Ajansı (Ankara)
- Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (Isparta, Antalya, Burdur)
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı (Balıkesir, Çanakkale)
- Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (Kayseri, Sivas, Yozgat)
- Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (Samsun, Amasya, Çorum, Tokat)
- Trakya Kalkınma Ajansı (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)
- Zafer Kalkınma Ajansı (Kütahya, Afyonkarahisar, Manisa, Uşak)

Bu çalışmanın temel konusunu oluşturan Trakya Kalkınma Ajansı tarafından medikal turizmin geliştirilmesine yönelik yürütülen faaliyetler bir sonraki bölümde detaylandırılmıştır.

2.1. Trakya Kalkınma Ajansı Tarafından Gerçekleştirilen Medikal Turizm Çalışmaları

Trakya Kalkınma Ajansı, bölgesel kalkınmanın sağlanmasında büyük öneme sahip turizm sektörünü farklı araçlarla desteklemiş ve bunu öncelikli çalışma alanları arasına almıştır (Dalkıran ve Sarıca, 2020). Kalkınma Ajansı, kuruluşu itibarıyla farklı destek mekanizmalarıyla "kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarından gelen turizm projelerini desteklemiş; paydaşlarıyla iş birliği yaparak turizm alanındaki çalışmalarını hayata geçirmiştir" (TRAKYAKA, 2023: 31-40). Tarih, kültür, kırsal, eko turizm ve gastronomi turizmi odağında yürütülen faaliyetlerin

yanı sıra Kalkınma Ajansının 2017 yılı itibarıyla alternatif turizm türlerinden biri olan medikal turizm çalışmalarını gündemine aldığı görülmektedir (TRAKYAKA, 2022: 51).

Bu araştırma kapsamında Trakya Kalkınma Ajansı tarafından medikal turizm alanında yürütülen çalışmalar, faaliyet raporları ve Trakya Bölgesi Sağlık Turizmi Strateji Raporu'na göre 4 başlıkta sınıflandırılmıştır (İnan Sarıca, 2022: 84).

- Eğitim Faaliyetleri
- Tanıtım ve Pazarlama Faaliyetleri
- İş Birliği Geliştirme ve Danışmanlık Faaliyetleri
- Referans Doküman Hazırlanması

3. Yöntem ve Kısıtlar

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum çalışması kullanılmış ve çalışma bütüncül tek durum deseni ile yapılandırılmıştır. Araştırmanın temel amacı, mevcut durumu nesnel bir biçimde ortaya koymaktır. İnan Sarıca'nın (2022)

yüksek lisans tezinde, Trakya Kalkınma Ajansı'nın 2017-2021 yılları arasında yürüttüğü medikal turizm odaklı çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışmada ise, 2022-2023 yılları da çalışmaya dahil edilerek kapsam genişletilmiş ve 2017-2023 yılları arasında yürütülen faaliyetlerin etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Konu ile ilgili bilgilere Trakya Kalkınma Ajansının hazırladığı raporlardan ve Ajansın internet sitesinden ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında ikincil verilerin kullanılması araştırmanın kısıtı olarak değerlendirilebilir.

4. Bulgular ve Değerlendirmeler

Bu çalışma kapsamında Trakya Kalkınma Ajansı tarafından medikal turizmin geliştirilmesi için 2017-2023 yıllarında yapılan çalışmalar incelenmiş ve buna göre aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Kalkınma Ajansı, Tablo 2'de yer verildiği üzere, sağlık tesislerinin hizmet kalitesinin artırılmasına yönelik olarak 2017-2023 yılları arasında sağlık hizmetlerinde kapasite geliştirme, iletişim, dijital pazarlama, sağlık turizmi ile ilgili konularda 670 kişiye eğitim vermiştir. Eğitim faaliyetlerinin özellikle 2019 yılında yoğunlaştığı görülmüştür.

Tablo 2: Eğitim Faaliyetleri (Kaynak: İnan Sarıca, 2022: 85 güncellenerek oluşturulmuştur.)

Eğitimin Adı	Eğitim Verilen Personel Sayısı	Eğitimin Düzenlendiği Yıl
Sağlık Turizmi Uluslararası Pazarlama ve Teşvik Yönetişi	22	2017
Sağlık Turizmi İletişimi	450	2019
Sağlık Turizminde Pazarlama ve Sunum Teknikleri	22	2019
Sağlık Hizmetlerinde Kapasite Geliştirme Eğitimi (1)	50	2019
Dijital Pazarlama	50	2021
Sağlık Turizmi	40	2021
Sağlık Hizmetlerinde Kapasite Geliştirme Eğitimi (2)	12	2022
Sağlık Turizminde Satış	24	2023

Araştırmanın sonuçlarına göre, TR21 Düzey 2 Bölgesi'nin medikal turizmde bir destinasyon olarak bilinirliğini artırmak amacıyla Trakya Kalkınma Ajansı'nın fuarlara katılım gerçekleştirdiği, hedef pazarlara yönelik heyet organizasyonları düzenlediği, ayrıca farklı dillerde tanıtım filmleri hazırlama konusunda destek sağladığı ve tanıtım pazarlama faaliyetlerine odaklandığı tespit edilmiştir. İncelenen

raporlara göre, Kalkınma Ajansı tarafından yürütülen tanıtım ve bilgilendirme çalışmalarıyla farklı kurum ve kuruluşlarla iletişim kurulduğu, bu sayede bölgenin medikal turizmde bilinirliğinin artırılmasına katkıda bulunulduğu değerlendirilmiştir. Tablo 3'te 2017-2023 yıllarında yürütülen tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin dağılımına yer verilmiştir.

Tablo 3: Tanıtım ve Pazarlama Faaliyetleri (Kaynak: İnan Sarıca, 2022: 86 güncellenerek oluşturulmuştur.)

Faaliyetler	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Fuarlar	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Heyet Ağırması/İkili Görüşmeler		✓	✓		✓	✓	✓
Tanıtım Filmi			✓				

Pechlaner ve diğerleri (2014:113) ile Harryono ve diğerlerine (2006) göre, “sağlık turizmi alanındaki en büyük eksikliklerden biri, sektörün tüm paydaşlarının ortak bir şekilde hareket etmesinin sağlanamamış olmasıdır”. Kalkınma Ajansı bu durumu ortadan kaldırmak için 2017 yılından itibaren koordinatör rolünü üstlenmiş ve medikal turizmde bir “iş birliği platformu” oluşturmuştur. Bu sayede, TR21 Düzey 2 Bölgesi'nde il sağlık müdürlükleri, kamu, özel ve üniversite hastaneleri ile aracı kuruluşlar arasında iş birliği sağlandığı; platform seviyesinde yürütülen çalışmaların, 2020 yılı itibarıyla yine Kalkınma Ajansının koordinasyonunda kurulan “Trakya Sağlık Turizmini Geliştirme Derneği” ile sürdürüldüğü tespit edilmiştir.

Bunun yanı sıra, 2023 yılında Kalkınma Ajansının, Trakya Sağlık Turizmini Geliştirme Derneğinin yürütücüsü olduğu ve T.C. Ticaret Bakanlığının onayıyla gerçekleştirilen, Trakya'da Sağlık Turizmi Kümelenmesi HİSER Projesini hazırladığı ve uygulama süreçlerini koordine ettiği görülmüştür.

2017 yılından başlayarak Kalkınma Ajansının sektörde ilgili kurumları bir araya getirdiği, bu alanda düzenli olarak çalıştaylar ve sağlık turizmi istişare toplantıları organize ettiği tespit edilmiştir. Bu toplantıların, TR21 Düzey 2 Bölgesi'nde medikal turizm faaliyetlerinin planlaması ve destinasyonun tanıtımı açısından önemli katkı sağladığı değerlendirilmiştir.

Trakya Kalkınma Ajansı, bölgede sektörün yol haritasını tespit etmek amacıyla Trakya Bölgesi Sağlık Turizmi Strateji Raporu'nu hazırlamıştır. Bununla birlikte sağlık turizmi odağında Ajans tarafından hazırlanan Tekirdağ İli Özel Hastane Yatırımı Ön Fizibilite Raporu'nun da sektörde potansiyel yatırımcılar için referans belge olduğu değerlendirilmiştir (TRAKYAKA, 2020c).

5. Sonuç

Bölgesel kalkınmaya sağladığı katkılarla sağlık turizmi, alternatif bir turizm alanı olarak destinasyonlar tarafından giderek daha fazla rağbet görmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, sektör önemli bir yatırım alanı olarak da değerlendirilmektedir. Sağlık turizminde öne çıkmak isteyen aktörler, çeşitli politika enstrümanları geliştirmekte; sektörün gereksinimlerini karşılamakta ve tanıtım ile pazarlama faaliyetleri aracılığıyla amaçlarına ulaşmayı planlamaktadırlar (Beladi vd., 2019). Küresel sağlık turizmi pazarında, yabancı hasta çeken ilk beş ülkeden biri olarak kabul edilen Türkiye, (Hafizan vd., 2018) sektörü geliştirici politikaları takip etmekte ve hedef pazarlara yönelik tanıtım faaliyetleri yürütmektedir. Türkiye, On İkinci Kalkınma Planı'nda 2053 hedeflerinden birini “dünyanın sağlık turizmi başkenti” olmak şeklinde

belirleyerek bu alandaki küresel liderlik konumuna ulaşmayı amaçlamaktadır (SBB, 2023: 49).

Dünyanın medikal turizm alanında önde gelen destinasyonlarından biri olan Türkiye'nin sağlık hizmet ihracatına, TR21 Düzey 2 Bölgesi'nin de 2017 yılından bu yana katkı sağladığı; bölgenin konum avantajı, kaliteli ve nitelikli hizmet sunumu gibi faktörler açısından öne çıktığı ve farklı branşlarda Balkan ülkelerinin yanı sıra İngiltere, İrlanda ve Malta gibi ülkelere gelen sağlık turistlerine de hizmet verdiği görülmüştür.

Ekonomik kalkınmada önemli bir araç olarak görülen sağlık turizmi, ulusal kalkınma planlarındaki hedeflere katkı sunacak şekilde Türkiye'de birçok kurum tarafından desteklenmektedir. Bu çalışmada, Trakya Kalkınma Ajansının, TR21 Düzey 2 Bölgesi'nde medikal turizmi geliştirmek amacıyla yürüttüğü faaliyetler incelenmiştir. Trakya Kalkınma Ajansının medikal turizm alanında 2017-2021 yılları arasında gerçekleştirdiği ve İnan Sarıcı'nın (2022: 92) çalışmasında yer verdiği faaliyetlere, 2022-2023 yıllarında da devam edildiği tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında Trakya Kalkınma Ajansının 2017 yılı itibarıyla sektörün geliştirilmesi amacıyla koordinatör rolünü üstlendiği; sektörün tüm paydaşlarını bir araya getirdiği; paydaş taleplerini de göz önünde bulundurarak danışmanlık, eğitim, tanıtım ve pazarlama faaliyetlerini organize ettiği anlaşılmıştır. Düzenlenen eğitimlerin sağlık tesislerindeki kurumsal kapasitenin geliştirilmesine fayda sağladığı değerlendirilmiştir.

Alanyazında belirtildiği üzere, iş birliğine dayalı bütüncül bir yaklaşım sektörün gelişimine önemli katkı sağlamakta; sektörün gelişimi açısından olası riskleri en aza indirmektedir (Hendriyanto vd., 2024). Araştırma kapsamında, Trakya Kalkınma Ajansının ortak tanıtım ve pazarlama faaliyetleri ile eğitimlerin yanı sıra, sektörün geliştirilmesi ekseninde

ilgili tarafları bir araya getirerek sürdürülebilir iş birliği zemini oluşturduğu, destinasyonun rekabet avantajını artırdığı ve böylece bölgesel kalkınmaya önemli katkı sağladığı sonucuna varılmıştır. Bu bulgu, 2017-2023 yılları arasında bölgede hizmet verilen yabancı hasta sayılarıyla desteklenmekte ve aynı zamanda literatürdeki diğer çalışmalarla da benzerlik göstermektedir (Harryono vd., 2006; Pechlaner vd., 2014:113; Sevim vd., 2017; Hendriyanto vd., 2024).

Araştırma kapsamında yapılan analizler ve incelenen çalışmalar neticesinde, bölgede medikal turizmin geliştirilmesi ve bu alanda sürdürülebilirliğin sağlanması için sağlık turizmi alanında hizmet veren tüm paydaşların Kalkınma Ajansı tarafından tesis edilen iş birliği mekanizmasına dahil edilmesi ve eşgüdüm halinde hareket etmesi önerilmektedir. İş birliği ortamı, sektörün gelişimi ve gelişimin önündeki engellerin aşılması açısından önemli görülmektedir.

Benzer şekilde, Kalkınma Ajansı koordinasyonunda tasarlanan eğitim faaliyetlerinin sağlık tesislerinin hizmet kalitesine katkı sağladığı değerlendirilmekte ve bu kapsamda yürütülen çalışmalara devam edilmesi önerilmektedir.

Bu çalışmada, Trakya Kalkınma Ajansının bölgede medikal turizmin gelişimindeki etkisini ortaya koymak amacıyla ikincil veri kaynakları, Ajans tarafından yürütülen faaliyetler ve Ajansın hazırladığı raporlar incelenmiştir. Gelecek dönemde yapılacak çalışmalarda, birincil veri kaynaklarının kullanılmasının ve nitel ile nicel analiz yöntemlerinin bir arada uygulanmasının, Kalkınma Ajansının sektör üzerindeki etkisinin daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesine olanak tanıyacağı düşünülmektedir. Ayrıca, bu verilere sektör özelinde sağlanan mali ve teknik desteklerin eklenmesi, Kalkınma Ajansının medikal turizm sektöründeki gelişime olan katkısının daha net bir şekilde ortaya konulmasında faydalı olacaktır.

Bilgilendirme

Yazar Katkıları

Yazar 1: Literatür taraması, makale fikrinin oluşturulması, makalenin içeriğinin belirlenmesi ve organizasyonu, verilerin elde edilmesi ve işlenmesi/analiz/makale yazımı

Yazar 2: Yöntemin planlanması/makalenin içeriğinin belirlenmesi ve organizasyonu, inceleme

Çatışma Beyanı

Yazarlar tarafından herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Fon Desteği

Bu Çalışmada herhangi bir resmi, ticari ya da kar amacı gütmeyen organizasyondan fon desteği alınmamıştır.

Etik Standartlara Uygunluk

Yazarlar tarafından Çalışmada kullanılan araç ve yöntemlerin Etik Kurul İzni gerektirmediği beyan edilmiştir.

Etik Beyanı

Yazarlar tarafından bu Çalışmada bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu; yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan edilmiştir.

Teşekkür

Yazarlar verilerin temin edilmesine katkı sağlayarak çalışmayı destekleyen Trakya Kalkınma Ajansına teşekkürlerini sunmaktadırlar.

Kaynakça

- Aladağ Bayrak, Ö. (2021). *Tamamlayıcı ve Alternatif Tıbbın (TAT) Sağlık Turizmi İle Bütünleştirilmesinde Sağlık Hizmeti Yöneticilerinin TAT Bilgi Düzeyleri ve Tutumları: Edirne İli Örneği*, Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Edirne.
- Alp, G. (2021). Medikal Turistler Tarafından En Çok Tercih Edilen Medikal Turizm Destinasyonları ve Karşılaştırmaları. *Journal of Travel & Tourism Research*, 19, 47-49.
- Akbolat, M. ve Deniz, N. G. (2017). Türkiye'de Medikal Turizmin Gelişimi ve Bazı Ülkelerle Karşılaştırılması. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 123-139.
- Aydemir, B. ve Kılıç, S. N. (2017). Dünyada ve Türkiye'de Üçüncü Yaş Turizmi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (3), 1-11.
- Aydın, A. (2019). *Sağlık Turizminin Gelişiminde Kalkınma Ajanslarının Rolü: Güney Ege Kalkınma Ajansı Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Aydın, D. (2009). Türkiye'de Sağlık Turizmi ve Ortadoğu'daki Yeri. *Sağlık Turizmi Bülteni*, 5, 6-10.
- Bal, H., Akça, E. E. ve Bayraktar, M. (2016). The Contribution of Tourism to Economic Growth: A Research on the Turkey. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 7 (1), 1-20.
- Beladi, H., Chao, C. C., Ee, M. S., and Hollas, D. (2019). Does Medical Tourism Promote Economic Growth? A Cross-country Analysis. *Journal of Travel Research*, 58 (1), 121-135.
- Bozça, R., Çiftçi Kıraç, F. ve Kıraç, R. (2017). Sağlık Turizmi SWOT Analizi: Erzincan. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6 (3), 157-163.
- Budakkıran, M. ve Mercan, Ş. O. (2023). The Importance of SPA Centers in Hotels. *Boyabat İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergisi*, 3 (2), 284-304.
- Bulut, A. ve Şengül, H. (2019). Dünyada ve Türkiye'de Sağlık Turizmi. *Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 45-62.
- Buran, Ş. (2024). *Türkiye'deki Termal Kaynakların Sağlık Turizmi Üzerine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Büyük, Ö. ve Akkuş, G. (2024). Medikal Turizm Verileri ve İstatistikleri: Gelişmekte Olan Ülkelerin Yükselişi ve Türkiye (Medical Tourism Data and Statistics: The Rise of Developing Countries and Turkey). *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 12 (2), 1105-1124.
- Carrera, P. M., and Bridges, J. F. P. (2006). Globalization and Healthcare: Understanding Health and Medical Tourism. *Expert Review of Pharmacoeconomics and Outcomes Research*, 6 (4), 447-54.
- Cham, T. H., Lim, Y. M., Sia, B. C., Cheah, J. H., and Ting, H. (2021). Medical Tourism Destination Image and its Relationship with the Intention to Revisit: A Study of Chinese Medical Tourists in Malaysia. *Journal of China Tourism Research*, 17 (2), 163-191.
- Cook, P. S. (2008). *What is Health and Medical Tourism?* Paper presented at the Annual Conference of the Australian Sociological Association, The University of Melbourne, Victoria.
- Coşkun, K. (2023). Sağlık Turizminin Türkiye Turizmi İçerisindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme: 2018-2022. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 10 (94), 967-974.
- Çılınnoğlu, H. (2018). Sağlık Turizminin Temel Özellikleri, Eğilimleri ve Pazarın Küreselleşmesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies Economic, Finance and Politics*, 13 (22), 179-192.
- Dağ, E. (2024). *Coronavirüsün (Covid-19) Üçüncü Yaş Turizmi Üzerindeki Etkileri; Alanya Örneği*, Doktora Tezi, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Dalkıran, G. B. (2017). Bir Sağlık Turizmi Destinasyonu Olarak Trakya. *Social Sciences Research Journal*, 6 (4), 162-178.
- Dalkıran, G. B. ve Sarıca, G. (2020). Kalkınma Ajanslarının Bölge Alternatif Turizm Pazarına Etkileri: Trakya Kalkınma Ajansı Örneği. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (Özel Sayı), 158-170.
- Dianeosis. (2021). "Senior and Health Tourism Missed Opportunities", <https://www.dianeosis.org/en/2019/07/senior-and-health-tourism-missed-opportunities/>, (Erişim tarihi: 29.11.2021).
- Diñer, M. Z., Aydoğan Çiftçi, M. ve Karayılan, E. (2016). Gelişmekte Olan Ülkelerde Medikal Turizm: Türkiye'nin Tayland, Malezya ve Hindistan'a Göre Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 34-60.
- Dökme, S. (2019). Medikal Turizmde Hasta Tercihini Etkileyen Faktörler. *Social Sciences Studies Journal*, 5, 825-831.
- ETC (European Travel Commission) and UNWTO (United Nations World Tourism Organization). (2018). "Exploring Health Tourism-Executive Summary", <https://etc-corporate.org/uploads/reports/2018-ETC-UNWTO-Exploring-Health-Tourism-Executive-Summary.pdf>, (Erişim tarihi: 15.10.2024).

- Eryer, A. (2024). Sağlık Turizminin Ekonomik Boyutu: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal of Economics and Research*, 5 (1), 63-80.
- Fetscherin, M., and Stephano, R. M. (2016). The Medical Tourism Index: Scale Development and Validation. *Tourism Management*, 52, 539-556.
- Gholipour, H. F., and Esfandiari, K. (2024). Does Edlr. Medical Tourism Promote Growth in Healthcare Sector? *The European Journal of Health Economics*, 1-9.
- GHA (Global Healthcare Accreditation). (2023). "Health Tourism: Exploring the Industry, Types, and Top Destinations", <https://www.globalhealthcareaccreditation.com/news/health-tourism-exploring-the-industry-types-and-top-destinations>, (Erişim tarihi: 4.12.2024).
- Hafizan, A. H., Mardiana, O., Syafiq, S. S., Jacinta, M. R., Sahar, B., Juni, M. H., and Rosliza, A. M. (2018). Analysis of Medical Tourism Policy: A Case Study of Thailand, Turkey and India. *International Journal of Public Health and Clinical Sciences*, 5 (3), 17-31.
- Harryono, M., Huang, Y. F., Miyazawa, K., and Sethaput, V. (2006). Thailand Medical Tourism Cluster. *Harvard Business School Microeconomics of Competitiveness*, 1-31.
- Hendriyanto, D., Kusnadi, I. H., Rahmawati, H. U., Akbar, M., and Nurani, A. S. (2024). Analysis of the Influence of Facilities Availability, Human Resources and Promotion on the Improvement of Medical Tourism in Indonesia. *Innovative: Journal of Social Science Research*, 4 (3), 4941-4949.
- Heung, V. C. S., Kucukusta, D., and Song, H. (2010). A Conceptual Model of Medical Tourism: Implications for Future Research. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 27 (3), 236-251.
- Hofer, S., Honegger, F., and Hubeli, J. (2012). Health Tourism: Definition Focused on the Swiss Market and Conceptualisation of Health(i)ness. *Journal of Health Organization and Management*, 26 (1), 60-80.
- İnan Sarıca, G. (2022). *Medikal Turizmin Gelişimine Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Etkisi: Trakya Kalkınma Ajansı Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Kadioğlu, Y. (2021). *Türkiye'de Sağlık Turizmi Kapsamında Medikal Turizm ve Ekonomik Yönü: İstanbul Örneği*, Doktora Tezi, Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Karaca, H. ve Akın, Ö. (2024). Sağlık Turizmi ve Devlet Teşvikleri: Türkiye'deki Uygulamalara Yönelik Bir Değerlendirme. İçinde E.Ö. Korkutata, H. Çılgınoğlu ve A. Kaya (Edlr.), *Sağlığa Yolculuk: Sağlık Turizmi*, 165-184.
- Karaca, Ş., Önem, E. Ö. ve Yıldız, M. (2022). Üçüncü Yaş Turizmine Yönelik Algı Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 7 (2), 26-43.
- Kavaklı, E. ve Karakaş, A. (2022). Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Bir İnceleme. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (25), 37-50.
- Keser, H. (2013). *Tekirdağ İlinde Sağlık Turizmi İşletmeciliğinin Potansiyeli*, Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, Tekirdağ.
- Koroğlu, M. A. (2024). Dijitalleşen Dünyada Yaşlılık-Teknoloji İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11 (2), 239-264.
- KTB (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı). (2021). "Sağlık ve Termal Turizmi Tanımı", <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11492/saglik-ve-termal-turizmi-tanimi.html>, (Erişim tarihi: 17.09.2021).
- Kuru, H. (2024). Sağlık Zindelik ve İyi Oluş Kavramlarının İncelenmesi. *The Journal of Istanbul Rumeli University Health Sciences*, 2 (4), 1-11.
- Kütük, O. (2020). *Sağlık Hizmet İhracatı: Adana İlinde Faaliyette Bulunan Özel Hastaneler Üzerine Nitel Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Çaağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Li, X., Hyun, S. S., and Kim, H. S. (2024). Perception of Medical Practitioners on the Importance of Medical Tourism Services. *International Journal of Tourism Research*, 26 (1), 1-16.
- Loh Chung-Ping, A. (2014). Health Tourism on the Rise? Evidence from the Balance of Payments Statistics. *European Journal of Health Economics*, 15, 759-766.
- Medical Tourism. (2021). "Top 10 Medical Tourism Destinations in the World", www.magazine.medicaltourism.com/article/top-10-medical-tourism-destinations-world, (Erişim tarihi: 29.11.2021).
- Mishra, V., and Sharma, M. (2021). Framework for Promotion of Medical Tourism: A Case of India. *International Journal of Global Business and Competitiveness*, 16 (1), 103-111.

- ORAN (Orta Anadolu Kalkınma Ajansı). (2020). "Kayseri Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Mevcut Durum Analizi ve Eylem Planı", <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/dokuman/kayseri-saglik-turizminin-gelistirilmesi-mevcut-durum-analizi-ve-eylem-plan/1861>, (Erişim tarihi: 10.04.2021).
- Özkan, M. E. (2019). Sağlık Turizmi Kapsamında Türkiye'nin Medikal Turizm Potansiyeline Yönelik Bir Değerlendirme. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, 1 (1) , 50-64.
- Pechlaner, H., Reuter, C., and Bachinger, M. (2014). Identification and Development of Core Competencies as a Basis for Regional Development with Special Focus on Health Tourism. In C. Voight and C. Pforr (Eds.), *Wellness Tourism A Destination Perspective*, London: Routledge, 112-130.
- Reed, C. M. (2008). Medical Tourism. *Medical Clinics of North America*, 92 (6), 1433-1446.
- Ross, K. (2001). "Health Tourism: An Overview. (HSMIAI Marketing Review)", <https://www.hospitalitynet.org/news/4010521.html>, (Erişim tarihi: 10.10.2024).
- Sarantopoulos, I., and Demetris, L. (2015). The Contribution of Medical Tourism to the Economic and Regional Development in Greece. *International Journal of Management and Applied Research*, 2 (2), 73-84.
- SB (T.C. Sağlık Bakanlığı). (2024). "Yetkili Sağlık Tesisleri ve Aracı Kuruluşlar", <https://shgmturizmdb.saglik.gov.tr/TR-25360/yetkili-saglik-tesisleri-ve-araci-kuruluslar.html>, (Erişim tarihi: 15.10.2024).
- SB (T.C. Sağlık Bakanlığı). (2011). *Kamu Hastanelerinde Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Uygulama Rehberi*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Sevim, E., Önder, E. ve Çonak, Ö. (2017). Medikal Turizm: Akademik Çalışmalara Genel Bir Bakış. *1st International Congress on Social Sciences - Humanities and Education*, 1-2.
- SATURK (Sağlık Turizm Kurulu). "Sağlık Turizmi Nedir?", <http://www.satürk.gov.tr/images/pdf/tyst/02.pdf>, (Erişim tarihi: 17.09.2021).
- SBB (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı). (2023). "2024-2028 On İkinci Kalkınma Planı", https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf, (Erişim tarihi: 20.10.2024).
- Smith, M., and Puczko, L. (2008). *Health and Wellness Tourism (1st ed.)*. London: Routledge.
- Smith, M., and Puczko, L. (2015). More than a Special Interest: Defining and Determining the Demand for Health Tourism. *Tourism Recreation Research*, 40 (2), 205-219.
- STB (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı). (2023). "Kalkınma Ajansları 2023 Yılı Genel Faaliyet Raporu", <https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/faaliyet-raporlari/mu0108011620>, (Erişim tarihi: 10.10.2024).
- STB (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı). (2022). "Kalkınma Ajansları 2022 Yılı Genel Faaliyet Raporu", <https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/faaliyet-raporlari/mu0108011619>, (Erişim tarihi: 10.10.2024).
- STB (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı). (2021). "Kalkınma Ajansları 2021 Yılı Genel Faaliyet Raporu", <https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/faaliyet-raporlari/mu0108011618>, (Erişim tarihi: 15.03.2022).
- STB (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı). (2020). "Kalkınma Ajansları 2020 Yılı Genel Faaliyet Raporu", <https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/faaliyet-raporlari/mu2607011617>, (Erişim tarihi: 15.03.2022).
- STB (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı). (2019). "Kalkınma Ajansları 2019 Yılı Genel Faaliyet Raporu", <https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/faaliyet-raporlari/mu1007011616>, (Erişim tarihi: 15.03.2022).
- STB (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı). (2018). "Kalkınma Ajansları 2018 Yılı Genel Faaliyet Raporu", <https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/faaliyet-raporlari/mu0203011615>, (Erişim tarihi: 15.03.2022).
- STB (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı). (2017). "Kalkınma Ajansları 2017 Yılı Genel Faaliyet Raporu", <https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/faaliyet-raporlari/mu0403011615>, (Erişim tarihi: 15.03.2022).
- Sulku, S. N. (2017). Sağlık Turizminde Türkiye'nin Dünyadaki Yeri ve Potansiyeli. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3 (1), 99-133.
- Syah, A. M., Deemod, K., Li, L.Y., and Rosman, A. (2022). The Growth of Medical Tourism and the Impacts on Local Wellbeing Equality: A Case of Thailand. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 40 (1), 200-209.
- TB (T.C. Ticaret Bakanlığı). (2024). "Sağlık ve Spor Turizmi Destekleri Özet Tablo", <https://ticaret.gov.tr/data/629dab6813b876408c889af6/2024%20%C3%96ZET%20TABLO.pdf>, (Erişim tarihi: 15.10.2024).
- Tengilimoğlu, D., Seviben H. D. ve Ak B. (2001). *Türkiye'de Sağlık Turizmi ve Termal Turizmin Geliştirilmesi*. IV. Ulusal Sağlık ve Hastane Yönetimi Sempozyumunda sunuldu, İstanbul.
- TRAKYAKA (Trakya Kalkınma Ajansı). (2013). "2013-2023 Trakya Bölgesi Turizm Master Planı", https://www.trakyaka.org.tr/upload/Node/33089/xfiles/Trakya_Bolgesi_Turizm_Master_Planı.pdf, (Erişim tarihi: 18.09.2021).

- TRAKYAKA (Trakya Kalkınma Ajansı). (2018). “Trakya Kalkınma Ajansı 2017 Yılı Faaliyet Raporu”, https://www.TKA.org.tr/upload/Node/36814/xfiles/2017_Yili_Faaliyet_Raporu_20_02_2018_onaylanan.pdf, (Erişim tarihi: 23.11.2021).
- TRAKYAKA (Trakya Kalkınma Ajansı). (2019). “Trakya Kalkınma Ajansı 2018 Yılı Faaliyet Raporu”, https://www.TKA.org.tr/upload/Node/38651/xfiles/0_2018_Yili_Faaliyet_Raporu_Yayin_Tarihi_20_02_2019.pdf, (Erişim tarihi: 23.11.2021).
- TRAKYAKA (Trakya Kalkınma Ajansı). (2020a). “Trakya Kalkınma Ajansı 2019 Yılı Faaliyet Raporu”, https://www.TKA.org.tr/upload/Node/40904/xfiles/0_2019_yili_Faaliyet_Raporu_13_02.pdf, (Erişim tarihi: 23.11.2021).
- TRAKYAKA (Trakya Kalkınma Ajansı). (2020b). “Trakya Bölgesi Sağlık Turizmi Stratejik Eylem Planı”, https://www.TKA.org.tr/upload/Node/41698/xfiles/saglik_turizmi.pdf, (Erişim tarihi: 18.09.2021).
- TRAKYAKA (Trakya Kalkınma Ajansı). (2020c). “Tekirdağ İli Özel Hastane Ön Fizibilite Raporu”, <https://www.trakyaka.org.tr/upload/Node/68638/xfiles/tekirdag-ili-ozel-hastane-on-fizibilite-raporu2020.pdf>, (Erişim tarihi: 10.12.2021).
- TRAKYAKA (Trakya Kalkınma Ajansı). (2021). “Trakya Kalkınma Ajansı 2020 Yılı Faaliyet Raporu”, https://www.TKA.org.tr/upload/Node/43669/xfiles/2020_FR_23_03_21.pdf, (Erişim tarihi: 23.11.2021).
- TRAKYAKA (Trakya Kalkınma Ajansı). (2022). “Trakya Kalkınma Ajansı 2021 Yılı Faaliyet Raporu”, https://www.trakyaka.org.tr/upload/Node/45614/xfiles/TrakyaKA_2021_Yili_Faaliyet_Raporu.pdf, (Erişim tarihi: 15.10.2024).
- TRAKYAKA (Trakya Kalkınma Ajansı). (2023). “Trakya Kalkınma Ajansı 2022 Yılı Faaliyet Raporu”, https://www.TKA.org.tr/upload/Node/46833/xfiles/2022_Yili_Faaliyet_Raporu_25_04_23.pdf, (Erişim tarihi: 23.09.2024).
- TRAKYAKA (Trakya Kalkınma Ajansı). (2024a). “Trakya Kalkınma Ajansı 2023 Yılı Faaliyet Raporu”, <https://www.TKA.org.tr/upload/Node/68309/xfiles/TKA-2023-Yili-Faaliyet-Raporu.pdf>, (Erişim tarihi: 23.09.2024).
- TRAKYAKA (Trakya Kalkınma Ajansı). (2024b). “Trakya Kalkınma Ajansı 2024 Yılı Çalışma Programı”, https://www.trakyaka.org.tr/upload/Node/68310/xfiles/00-2024-Calisma-Programi-Ozeti_28-02-2024.pdf, (Erişim tarihi: 23.09.2024).
- TÜSİAD (Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği). (2019a). “Turizmde Dönüşüm Senaryoları Raporu”, <https://tusiad.org.tr/yayinlar/raporlar/item/10504-ttyd-tusiad-turizmde-donusum-senaryolari-raporu>, (Erişim tarihi: 18.09.2021).
- TÜSİAD (Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği). (2019b). “Türkiye Hizmet İhracatında Yeni Hedefler: Yaşlı Bakım Turizmi Fırsatlar, Politika ve Strateji 2020-2023 Yol Haritası Önerisi”, <https://tusiad.org.tr/yayinlar/raporlar/item/10695-turkiye-hizmet-i-hraccatinda-yeni-hedefler-yasli-bakim-turizmi>, (Erişim tarihi: 29.11.2021).
- UN Tourism (The World Tourism Organization). (2024a). “Glossary of Tourism Terms”, <https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms>, (Erişim tarihi: 15.10.2024).
- UN Tourism (The World Tourism Organization). (2024b). “Tourism Tracker”, <https://www.unwto.org/tourism-data/un-tourism-tracker>, (Erişim tarihi: 13.10.2024).
- USHAŞ (Uluslararası Sağlık Hizmetleri Anonim Şirketi). (2024). “Sağlık Turizmi Verileri”, <https://www.ushas.com.tr/saglik-turizmi-verileri>, (Erişim tarihi: 10.10.2024).
- Üstün, U. ve Demir Uslu, Y. (2022). Türkiye'nin Sağlık Turizminde Tercih Edilme Nedenleri Üzerine Bir Çalışma: Medikal Turizm Endeksi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (33), 344-353.
- Woodman, J. (2014). *Patients Beyond Borders: Everybody's Guide to Affordable, World-Class Medical Travel. Third Edition*. eBook ISBN: 13:978-0-9903154-1-4, (<https://www.patientsbeyondborders.com/book>).
- Xu, Q., Purushothaman, V., Cuomo, R. E., and Mackey, T. K. (2021). A Bilingual Systematic Review of South Korean Medical Tourism: A Need to Rethink Policy and Priorities for Public Health? *BMC Public Health*, 21, 658.
- Yapar Saçık, S., Akar, G. ve Gülmez, Z. (2019). Turizm Gelirlerinin Cari İşlemler Dengesi Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (42), 303-316.
- Yardan, D.E., Dikmetaş, H., Çoşkun Us, N. ve Yabana, B. (2014). Türkiye ve Dünyada Sağlık Turizmi. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 27-42.
- Yılmaz, H. ve Yılmaz, N. (2022). Dünyada ve Türkiye'de Dijital Sağlık Turizmi Uygulamaları. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 9 (1), 64-72.
- Yorulmaz, M. ve Aydoğdu, A. (2024). Sağlık Hizmetlerinin İhracatı: Sağlık Turizmi Yönetimi. İçinde S. Söyler ve D. Çavmak (Edlr.), *Modern Sağlık Yönetiminde Temel Konular*, 133-151.
- Yuaner, M., and Jabar, J. (2022). Forecasting the Demand for Medical Tourism in Different Cities of Malaysia. *International Journal of Health Sciences*, 6 (S1), 3855-3876.
- Zsarnoczky, M. (2016). Contradictions of Medical Tourism. *Deturope*, 8 (3), 212-223.

Ek-1: Kalkınma Ajansları Tarafından Yürütülen Sağlık Turizmi Çalışmaları (Kaynak: İnan Sarıca, 2022: 125-129 güncellenerek oluşturulmuştur.)

Yıl	Faaliyet	Ajans Adı	Açıklama
2017	Tanıtım Bilgilendirme	İZKA	Sağlık Turizminde Küme Geliştirmeye Yönelik İş Birliği Toplantısı
2017	Tanıtım Bilgilendirme	GEKA	Uluslararası Termal Sağlık Turizmi Zirvesi
2017	Tanıtım Bilgilendirme	KUDAKA	4. Turizmde İnovasyon Konferansı; Sağlık ve Spor Turizm
2017	Tanıtım Bilgilendirme	KUDAKA	Arı Ürünleri Üretimindeki Kriterler ve Bal Dışındaki Arı Ürünlerinin Önemi Sempozyumunda Arı Ürünlerinin Sağlık Turizmine Entegrasyonu
2017	Tanıtım Bilgilendirme	KUDAKA	Slovenya ve Hırvatistan'da Sağlık Turizmi Tanıtım ve İş Birliği Toplantısı
2017	Tanıtım Bilgilendirme	BAKA	Kazakistan Sağlık Turizmi Tanıtım Turu
2017	Tanıtım Bilgilendirme	BAKA	Sağlık Turizmi Geliştirilmesi Toplantısı
2017	Tanıtım Bilgilendirme	TRAKYAKA	Hestourex Fuarı
2017	Tanıtım ve Bilgilendirme	TRAKYAKA	Trakya Sağlık Turizmi Çalıştayı
2017	Eğitim	TRAKYAKA	Sağlık Turizmi Uluslararası Pazarlama ve Teşvik Yönetişimi Eğitimi
2017	Tanıtım Bilgilendirme	TRAKYAKA	Sofya Sağlık Turizmi Çalıştayı
2018	Tanıtım Bilgilendirme	KUDAKA	Gürcistan, İran ve Azerbaycan'da Tanıtım ve Bilgilendirme Toplantıları
2018	Referans Doküman	MARKA	Sağlık Turizmi Sektör Raporu
2018	Referans Doküman	ZAFER	Termal Sağlık Turizmi Strateji Belgesi
2018	Tanıtım Bilgilendirme	ORAN	III. Uluslararası Termal ve Sağlık Turizmi Zirvesi
2018	Tanıtım Bilgilendirme	BAKA	Uluslararası İslam Ülkeleri Sağlık Turizmi Konseyi
2018	Tanıtım Bilgilendirme	GMKA	Uluslararası Sağlık Turizmi Kongresi
2018	Tanıtım Bilgilendirme	KARACADAĞ	Hestourex Fuarı
2018	Tanıtım Bilgilendirme	BAKA	Hestourex Fuarı
2018	Tanıtım Bilgilendirme	AHIKA	Hestourex Fuarı
2018	Tanıtım Bilgilendirme	ANKARA	Hestourex Fuarı
2018	Tanıtım Bilgilendirme	BEBKA	Hestourex Fuarı
2018	Tanıtım Bilgilendirme	ÇKA	Hestourex Fuarı
2018	Tanıtım Bilgilendirme	GEKA	Hestourex Fuarı
2018	Tanıtım Bilgilendirme	MEVKA	Hestourex Fuarı
2018	Tanıtım Bilgilendirme	OKA	Hestourex Fuarı
2018	Tanıtım Bilgilendirme	ORAN	Hestourex Fuarı
2018	Tanıtım Bilgilendirme	ZAFER	Hestourex Fuarı
2018	Tanıtım Bilgilendirme	TRAKYAKA	Hestourex Fuarı
2018	Tanıtım Bilgilendirme	TRAKYAKA	Yunanistan Alım Heyeti Organizasyonu
2019	Referans Doküman	KUDAKA	Sağlık Turizmi Stratejisi ve Eylem Planı
2019	Tanıtım Bilgilendirme	BAKA	Kızıldağ Milli Parkının Sağlık Turizmine Kazandırılması Çalışmaları (Solunum Zirvesi kapsamında)
2019	Tanıtım Bilgilendirme	BEBKA	Odak Grup Toplantıları

Ek-1: Kalkınma Ajansları Tarafından Yürütülen Sağlık Turizmi Çalışmaları (Devamı)

Yıl	Faaliyet	Ajans Adı	Açıklama
2019	Tanıtım Bilgilendirme	BEBKA	2020 Uluslararası Termal ve Sağlık Turizmi Zirvesi Danışma Kurulu Toplantısı
2019	Tanıtım Bilgilendirme	GMKA	4. Uluslararası Termal ve Sağlık Turizmi Zirvesi
2019	Tanıtım Bilgilendirme	ORAN	Hestourex Fuarı
2019	Tanıtım Bilgilendirme	SERKA	Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Teknik İnceleme Ziyareti
2019	Tanıtım Bilgilendirme	ANKARAKA	Hestourex Fuarı
2019	Tanıtım Bilgilendirme	BAKA	Hestourex Fuarı
2019	Tanıtım Bilgilendirme	BEBKA	Hestourex Fuarı
2019	Tanıtım Bilgilendirme	GEKA	Hestourex Fuarı
2019	Tanıtım Bilgilendirme	KARACADAĞ	Hestourex Fuarı
2019	Tanıtım Bilgilendirme	KUDAKA	Hestourex Fuarı
2019	Tanıtım Bilgilendirme	KUZKA	Hestourex Fuarı
2019	Tanıtım Bilgilendirme	OKA	Hestourex Fuarı
2019	İş Birliği	TRAKYAKA	Kalkınma Ajansları Eşleştirme Programı – Sağlık Turizmi İstişare Toplantısı KUDAKA
2019	Tanıtım Bilgilendirme	ZAFER	Hestourex Fuarı
2019	Tanıtım Bilgilendirme	TRAKYAKA	Hestourex Fuarı
2019	Tanıtım Bilgilendirme	TRAKYAKA	Yunanistan Tanıtım ve Networking Etkinliği
2019	Eğitim	TRAKYAKA	Sağlık Turizmi İletişim Eğitimi
2019	Tanıtım Bilgilendirme	TRAKYAKA	Sağlık Turizmi İstişare Toplantısı
2019	Eğitim	TRAKYAKA	Sağlık Turizminde Pazarlama ve Sunum Teknikleri Eğitimi
2019	Eğitim	TRAKYAKA	Sağlık Hizmetlerinde Kapasite Geliştirme Eğitimi
2019	Tanıtım Bilgilendirme	TRAKYAKA	Sağlık Turizmi Tanıtım Filmi Hazırlanması
2019	Tanıtım Bilgilendirme	TRAKYAKA	Trakya Uluslararası Sağlık Turizmi Zirvesi
2020	Referans Doküman	ZAFER	Heybeli Termal Tesislerinde Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Odaklı Termal Sağlık Turizmi Merkezi Ön Fizibilite Raporu
2020	Tanıtım Bilgilendirme	GEKA	Termal Sağlık Turizmi Toplantısı
2020	Tanıtım Bilgilendirme	GEKA	Pamukkale Karahayıt Termal İşletmeleri İnceleme Ziyareti
2020	İş Birliği	BEBKA	Termal Sağlık Turizmi Toplantısı (Kalkınma Ajansları Eşleştirme Programı)
2020	İş Birliği	ZAFER	Termal Sağlık Turizmi Toplantısı (Kalkınma Ajansları Eşleştirme Programı)
2020	İş Birliği	GMKA	Termal Sağlık Turizmi Toplantısı (Kalkınma Ajansları Eşleştirme Programı)
2020	Referans Doküman	ORAN	Kayseri Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Mevcut Durum Analizi ve Eylem Planı
2020	Referans Doküman	GEKA	Denizli İlinde Beş Yıldızlı Termal Sağlık ve Konaklama Tesisi Ön Fizibilitesi
2020	Referans Doküman	KUZKA	Termal Otel ve Sağlık Merkezi Ön Fizibilite Raporu

Ek-1: Kalkınma Ajansları Tarafından Yürütülen Sağlık Turizmi Çalışmaları (Devamı)

Yıl	Faaliyet	Ajans Adı	Açıklama
2020	Referans Doküman	ORAN	Termal Turizme Yönelik Butik Otel Yatırım Fizibilitesi
2020	Referans Doküman	TRAKYAKA	Trakya Bölgesi Sağlık Turizmi Strateji Raporu
2020	Tanıtım Bilgilendirme	TRAKYAKA	Sofya Holiday& Spa Expo Softa Turizm Fuarı Katılımı
2020	İş Birliği	TRAKYAKA	Trakya Sağlık Turizmini Geliştirme Derneği'nin Kurulması
2020	İş Birliği	TRAKYAKA	Trakya Sağlık Turizmini Geliştirme Derneği İstişare Toplantısı
2021	Eğitim	TRAKYAKA	Dijital Pazarlama Eğitimi
2021	Referans Doküman	TRAKYAKA	Özel Hastane Yatırımı Ön Fizibilite Raporu
2021	Tanıtım Bilgilendirme	TRAKYAKA	Bosna Hersek Sağlık Turizmi Fuar Katılımı
2021	Eğitim	TRAKYAKA	Sağlık Turizmi Eğitimi
2021	Tanıtım Bilgilendirme	TRAKYAKA	Romanya Alım Heyeti Organizasyonu
2021	İş Birliği	TRAKYAKA	Sağlık Turizmi İstişare Toplantısı
2021	İş Birliği	TRAKYAKA	Trakya Sağlık Turizmini Geliştirme Derneği Üyeleriyle Toplantı
2021	İş Birliği	TRAKYAKA	Trakya Sağlık Turizmini Geliştirme Derneği Genel Kurul Toplantısı
2021	İş Birliği	GMKA	Odak Grup Toplantıları
2021	İş Birliği	ZAFER	Termal Turizm Eşleştirme Toplantısı
2021	Tanıtım Bilgilendirme	FKA	Sağlık Turizmi Koordinasyon Toplantısı Katılımı
2022	Referans Doküman	MARKA	Bolu İli Termal Sağlık Turizmi Strateji Raporu Projesi
2022	İş Birliği	DAKA	Van Sağlık Turizmi Çalıştayı
2022	İş Birliği	GMKA	UHAŞ-Balıkesir Valiliği ile Toplantı
2022	İş Birliği	TRAKYAKA	Trakya Sağlık Turizmini Geliştirme Derneği Üyeleriyle İstişare Toplantısı
2022	Tanıtım Bilgilendirme	TRAKYAKA	Romanya Ticaret Heyeti Organizasyonu
2022	Eğitim	TRAKYAKA	Sağlık Hizmetlerinde Kapasite Geliştirme Eğitimi
2022	Tanıtım Bilgilendirme	TRAKYAKA	Amsterdam Sağlık Turizmi Fuar Katılım Organizasyonu
2022	Tanıtım Bilgilendirme	TRAKYAKA	WTM London Fuar Katılım Organizasyonu
2023	İş Birliği	BAKA	TRAKYAKA ile Tecrübe Paylaşım Toplantısı
2023	İş Birliği	ZAFER	AFJET Ziyareti (Termal Turizm)
2023	Eğitim	ANKARAKA	Sağlık Turizmi Profesyoneli Eğitim Programı Geliştirme
2023	Tanıtım Bilgilendirme	GMKA	Travel Turkey Fuar Katılımı
2023	İş Birliği	TRAKYAKA	Trakya'da Sağlık Turizmi Kümelenmesi HİSER Projesi
2023	Referans Doküman	TRAKYAKA	HİSER Projesi İhtiyaç Analizi Raporu
2023	İş Birliği	TRAKYAKA	Trakya Sağlık Turizmini Geliştirme Derneği Üyeleriyle İstişare Toplantısı
2023	Tanıtım Bilgilendirme	TRAKYAKA	Sofya Turizm Fuarı Katılımı
2023	Tanıtım Bilgilendirme	TRAKYAKA	TRAKYAKA, TGA –USHAŞ İş Birliğinde Tanıtım Gezisi